УДК 81'27=134.2=161.2

І. І. Нічаєнко, канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

КЛЮЧОВІ КОНЦЕПТИ ІСПАНСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУР

Розвідка грунтується на дослідженні базових концептів іспанської та української лінгвокультур РОДИНА, КРАСА, ЧЕСТЬ. Для проведення аналізу обрані прозові художні твори в оригіналі та перекладі. Висвітлюються основні складнощі перекладу за рахунок відмінностей у двох лінгвокультурах.

Ключові слова: *концепт, РОДИНА, КРАСА, ЧЕСТЬ, відповідники, переклад.*

Кожен народ є представником своєї власної лінгвокультури, яка формувалась шляхом набутого культурно-історичного досвіду усієї національної спільноти. Автор художнього твору є представником такої спільноти та, разом з колективним, демонструє одночасно своє індивідуальне світобачення.

В центрі уваги нашої розвідки – ключові концепти іспанської та української лінгвокультур у зіставному аспекті. Р. Лангакер у своїй праці стверджує, що в процесі оперування концептами реципієнт спирається на цілісні образи, а не на семантичні ознаки лексем. Завдяки такому способу сприйняття виникають культурні концепти [1]. Процес формування та видозміни концептів у свідомості представників будь-якого національно-культурного соціуму є тривалим і проходить певні стадії розвитку як у окремого індивіда, так і у цілого соціуму. Чинниками, що впливають на зміст і засоби його вербалізації, виступають соціально-економічні умови, історичні події, наявні в певну епоху естетичні та матеріальні вподобання тощо. Тож з'ясування сутності концептів, на основі яких формуються образи твору, необхідне для його адекватного відтворення в іншому мовному та культурному середовищі.

М. М. Полюжин зазначає, що у змісті такого типу концептуальних одиниць виділяються універсальні та унікальні риси. Ідіоетнічне в концептуальній картині світу підтримується інформацією наївної та художньої картин, що утворюють разом *націона-*

льну картину світу. Отже, концепт у лінгвокультурологічному розумінні – це одиниця колективної свідомості, що має мовне вираження й визначається етнокультурною свідомістю [2, с. 12].

Таким чином, художній твір ґрунтується на естетичних засадах, виходячи з яких автор передає свій досвід, світобачення, культурні цінності свого народу. Все це формує засадничі концепти твору, які у своєму синтезі формують структуру художнього тексту. Саме художня проза як своєрідний результат культурного розвитку народу є тим матеріалом, на основі якого можна скласти повне уявлення про особливості розуміння ключових концептів в ту чи іншу епоху та простежити їхню динаміку.

Одними з ключових концептів, що постають в художній літературі Іспанії та України, є FAMILIA/РОДИНА, BELLEZA/КРАСА та HONOR/ЧЕСТЬ. Для проведення нашої розвідки було обрано чотири прозові твори кінця XIX – початку XX століття ("La tía Tula" Miguel de Unamuno/ "Тітка Тула" пер. В. Шовкун; "Doña Perfecta" Benito Pérez Galdós/ "Донь Перфекта" пер. Ж. Конєва; "Зачарована Десна" Олександр Довженко/ "El Desná encantado" tr. por Román Gupalo; "Камінний хрест" Василь Стефаник/ "La cruz de la piedra" tr. por Estela Luschak). В іспанських романах "Тітка Тула" та "Донья Перфекта" поєднуються всі три концепти, особливо яскраво представлений концепт FAMILIA/РОДИНА та HONOR/ЧЕСТЬ, героїні обох романів мають гіпертрофовані почуття по відношенню до своєї родини, що в решті решт наносить шкоду не лише рідним людям, але і самому герою. Укладачі словника RAE визначають лексему FAMILIA як grupo de personas emparentadas entre sí que viven juntas/ група осіб, що мають родинні стосунки та живуть разом. Відповідно до словникової статі у тлумачному словнику української мови *сім'я* – група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом [3; 224.], тобто в іспанському джерелі головне це стосунки, а в українському – наявність чоловіка, жінки та дітей.

Parézcanos bien o mal, nuestra carrera es el matrimonio o el convento; tu no tienes vocación de monja [4; 76]/ *Добрим це нам*

здається чи поганим, але нас попереду чекають або шлюб або монастир. Ти не маєш покликання стати чорницею [5; 390].

La prima verá al primo, y todo será fiesta y gloria. Amanecerá Dios y medraremos [6; 73] / *Сестра побачить брата – щастю й радості не буде меж. Збудуться всі бажання, примножиться сім'я* [7; 19]. Перекладач відтворив контекстуальними відповідниками вираз ***Amanecerá Dios y medraremos*** – *Збудуться всі бажання, примножиться сім'я* хоча вираз означає, що завтрашній день принесе вирішення проблем, про примноження в сім'ї мова не йде.

Ключовим значенням лексеми honor та honra є моральні якості, що змушують поводитись відповідно до принципів та норм у суспільстві. ***El desgraciado joven en el caso de tener que disipar las dudas que acerca de su derecho surgían a cada paso. Su honra estaba comprometida, y no había otro remedio que pleitar o morir*** [6; 145]. *Пепе змушений був на кожному кроці відстоювати:свої права. Честь його була уражена, і він мусив або судитися або вмерти* [7; 73]. Перекладач вдався до кількох трансформацій, а саме використав контекстуальні відповідники та замінив безособове речення.

Наступний фрагмент доводить однакове сприйняття ситуації іспанцями та українцями: ***Nadie se casa con la precipitación que tú deseas, y qué daría lugar a interpretaciones, quizás desfavorables, a la honra de mi querida hija...*** [6; 146]. *Ніхто не одружується з таким поспіхом, Це може викликати пересуди, які заплямують честь моєї коханої доні* ...[7; 74].

У новеллі "Камінний хрест" головний герой був чоловіком відданим своїй рідній землі і коли попереду був переїзд родини до Канади, то в нього починається внутрішня боротьба за збереження своєї духовної ідентичності у еміграції. В творі тісно переплітаються концепти сім'ї та честі, все це наповнене смутком за батьківщиною: ***ціла хата заридала. Як би хмара плачу, що нависла над селом, прірвалася, як би горе людське дунайську загату розірвало – такий був плач*** [8]/*todos los presentes rompieron a llorar. Era un llanto semejante a la descarga de una nube de lágrimas, cernida hasta entonces sobre el pueblo; parecía que el dolor humano hubiera roto los diques del Danubio* [9; 78].

Відносно концептів РОДИНА та ЧЕСТЬ, то їх основні якості є константними в обох культурах, проте концепт КРАСА має свої норми та стандарти, що виражаються не лише в описах зовнішності, але й на рівні використання лексики.

Перекладач вдало застосував прийом декомпресії при перекладі ***una especie de transparencia, prescindiendo del nácar, del alabastro, del marfil*** [6; 92-93]/*перламутрово-алебастровій прозорості, в ніжному світінні обличчя кольору слонової кістки* [7; 34–35]. Такий переклад надає образу дівчини більшої витонченості та ніжності. Для української мови такі порівняння, як *перламутрово-алебастрова прозорість* та *обличчя кольору слонової кістки,* не є стертим. Наступний опис: ***una muchacha de apariencia delicada y débil*** [6; 92–93]/ *тендітна, ніжна дівчина* [7; 34–35]. При відтворенні словосполучення ***muchacha de apariencia delicada y débil/****тендітна*, *ніжна дівчина* перекладач звернувся до трансформації вилучення лексеми ***apariencia*** та застосував контекстуальний відповідник до прикметника ***débil/****ніжна*, оскільки лексема ***débil*** має значення de poco vigor o de poca fuerza [12]/слабкий, малосильний;

У фрагменті з твору В.Стефаника, перекладач замінила діалектичну мову оригіналу ***Ото-сте були хлопєнна дівка, годнасте були!*** [8]. */¡Mire que usted era moza guapa y brava!...* [9; 74], та застосувала контекстуальні відповідники *guapa y brava.*

Ознакою краси природи вважається розмаїття пейзажу та краса окремих елементів пейзажу: ***Frutas, flores, caza mayor y menor, montes, lagos, ríos, poéticos arroyos, oteros pastoriles, todo lo había en los Alamillos de Bustamante, en esta tierra bendita, la mejor y más hermosa de todas las tierras...*** [6; 74] / *Плоди, квіти, крупна і дрібна дичина, гори, озера, річки, поетичні струмочки, пасовиська на схилах – все було в Топольках Бустаманте, в цій благословенній землі, найкращій і найпрекраснішій з усіх земель…* [7; 20]….***hermosos trigos que con su lozanía y temprana madurez recreaban la vista*** [6; 75] / *гарна пшениця; стигла й густа, вона радувала око* [7; 21]. Наявні у перекладі лексичні відповідники, аналогічні оригіналу синтаксичні структури та їхні мовно-стилістичні особливості свідчать про еквівалентність пе-

рекладу іспанському оригіналу. Краса пшениці виражена через властивості її колосу та її родючість. Також пшениця є символом добробуту для обох лінгвоспільнот.

А на Десні краса! Лози, висип, кручі, ліс – все блищить і сяє на сонці.[10]/ ¡*Qué bello es el Desná! Mimbres, terraplenes, declives, el bosque. Todo brilla y resplandece bajo el sol poniente*. [11; 59].

Отже складнощі, що виникають при перекладі, найчастіше призводять до застосування контекстуальних відповідників та трансформацій лексико-граматичного характеру. При відтворенні художнього тексту перекладач обирає репродуктивні чи адаптивні стратегії перекладу. Такий вибір залежить від рівня подібності чи відмінності у сприйнятті того або іншого концепту у двох лінгвоспільнотах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Langaker R. W*. Concept, Image and Symbol: the Cognitive Basis of Grammar / R. W. Langaker. – Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1990. – 395 p.

2. *Полюжин М. М.* По синкретичні теорії концепту / М.М. Полюжин // Проблеми романо-германської філології: збірник наукових праць. – Ужгород: ЛІРА, 2006. – С. 5–23.

3. Словник української мови. [В 11 т.]. Т. 9: [ред. І. С. Назарова та ін]. – К. : Наук.думка, 1978. С. 224.

3. Unamuno Miguel de. La tía Tula. Ediciones Cátedra, S.A., 1989. – Madrid. – 191p.

4. *Унамуно Мігель де*. Вибрані романи / Переклали з іспанської Ольга Маєвська та Віктр Шовкун. – Львів: Астролябія, 2012. – 576с.

5. *Benito Pérez Galdós*. Doña Perfecta / Pérez Galdós Benito [Edición de Rodolfo Cardona]. – Décima edición. – Madrid: Catedra Letras Hispánicas, 2003. – 295 p.

6. *Гальдос Б. П.* Донья Перфекта. Сарагоса / Беніто Перес Гальдос [пер. з ісп. Ж. Конєва]. – К.: Дніпро, 1978. – 350 с.

7. *Стефаник Василь*. Камінний хрест. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=108&bookid=1

8. *Stefanik Vasil*. La cruz de piedra y otras novelas. [traductora: Estela Luschak].Kiev: Editorial Dnipro, 1972. – 251p.

9. *Довженко Олександр*. Зачарована Десна. [Електронний ресурс]Режим доступу: http://www.ukrlib.com.ua/books/printzip.php?id=21&bookid=7

10. *Dovzhenko Olexandr*. El Desna encantado. [traducción por Román Gupalo]. Kiev: Editorial Dnipro, 1972. – 86p.

11. Diccionario de la Real Academia Española. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.rae.es

Стаття надійшла до редакції 27.04.15

И И. Ничаенко, канд. филол. наук, ассист.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

Ключевые концепты испанской и украинской лингвокультур

Статья основывается на исследовании базовых концептов испанской и украинской лингвокультур. Для проведения анализа выбраны оригиналы и переводы художественных произведений. Уделяется внимание основным сложностям при переводе, возникающих из-за различий в двух лингвокультурах.
Ключевые слова: *концепт СЕМЬЯ, КРАСОТА, ЧЕСТЬ, соответствия, перевод.*

I. Nichaienko, Cand. Phil. Sci., Assistant Prof.
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Key concepts of Spanish and Ukrainian linguocultures

The article is based on the study of the main concepts of Spanish and Ukrainian linguocultures. For the analysis originals and translations of prose literature were selected. The author highlights the major difficulties of translation caused by differences in the two linguocultures.
Keywords: *concept, FAMILY, BEAUTY, HONOR, correspondences, translation.*

УДК: 81.255.4.811.134.3:811.161.2.398.91

О. В. Орличенко, канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПЕРЕДАЧА ПОРТУГАЛЬСЬКИХ ПРИСЛІВ'ЇВ І ПРИКАЗОК ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена опису лінгвістичних особливостей прислів'їв і приказок португальської мови та способів їхньої передачі українською .Доведено, що при використанні методу калькування в ході перекладу приказкових висловів, необхідно користуватися не тільки традиційними семантичними методами, але й методами когнітивного аналізу
Ключові слова: *паремійні одиниці, культурна спадщина, символ, образ, калькування.*

Актуальність статті полягає в тому, що й дотепер недостатньо вивчено механізми адекватного відтворення прислів'їв і приказок португальської мови засобами української для забезпечення вихідної інтенції оригіналу, за своєю природою покли-